

Bulat Okudžava

* * *

Anton Pavlovič Čehov jednom je izjavio:
Pametan voli da se uči, glup – da uči druge.
S kolikim sam se glupacima u životu gnjavio,
Mogao bih dobiti orden za zasluge.

Glupaci obožavaju u čopore se skupljati;
Oni što su najgori na čelo su im stali.
U detinjstvu verovah da ću jednom ustati
A glupaka nema – svi su nekud nestali.

Eh, ti detinji snovi moji – kakva behu greška!
U kakvim sam oblacima, glupak i ja, lebdeo.
Priroda se zagonetno i podmuklo smeška –
Mora biti da sam nešto važno sasvim prevideo.

A uman u samoći sve u krug korakom...
On samoću ceni najviše od svega.
Golim ga je rukama uhvatiti lako –
Brzo će ih istrebiti sve do poslednjega.

A kad ih sve istrebe, nastupiće prelom;
I bolje da ne zamišljamo to vreme što će doći.
S pametnim problemima, još gore sa budalom –
Najbolje je nešto srednje, ali gde nam ga je naći?

Korisno je biti glup, al' to je naum mrzak!
Dok pametnog, pre il' posle, čekaju batine.
Priroda nam nešto sluti, sve uz osmeh drzak,
Al' možda ćemo barem stići do zlatne sredine.

STARI KRALJ

U rat protiv strane sile spremio se kralj.
Kraljica mu vreću dvopeka nasušila,
I staru je uniformu brižljivo ušila,
I dala mu nekoliko saveta za kraj.

Ruke je svoje stavila kralju na grudi
I rekla: "Prvo, gledaj da im otmeš kolače,
I drugo, raspali po njima što možeš jače –
Da ti se ne smeju kô nekom pacifisti ljudi!"

Vojska se kraljeva postrojila ispred dvora:
Pet tužnih vojnika, pet veselih i desetar.
Reče im kralj: "Ne mogu nam ništa ni štampa ni vetar!
Nikog se ne bojimo, pobeđićemo i... ura!"

A kad se završiše oproštajni govori
Izmene poneke u armiji kralj napravi:
Vesele vojnike za intendante postavi,
Tužne – u red prvi; svejedno su najgori.

I zamislite, nastupiše pobeđe dani.
Pet tužnih vojnika pade na bojnome polju.
Desetar je izdajnički ostao napolju,
Al' zato pun džak kolača donesoše oni!

Svirajte orkestri! Neka se čuju pesme!
Za žaljenje nema nikakvih razloga pravih:
Tužnim vojnicima je bolje da nisu sred živih,
A ni kolača ne bi bilo dosta za sve!

JUTRO SIJA NEŽNIM SJAJEM...

Prošlost, davnina, drevno doba, istorija – sve su to, reklo bi se, tako uzvišeni pojmovi da bi čovek pred njima morao stajati bez kape na glavi. Samo, pitam se, da li je to baš takva prošlost? Takva istorija? Pa to je bilo tu skoro, nedavno: leto u Tbilisiju, toplo pre podne. Upravo smo se spremali na more. Čika Nikolaj i ja smo spremali kofere, tetka Silvija – stvari za letovanje. Imao sam sedamnaest godina. Odjednom se otvaraju vrata i bez kucanja ulazi naša susedka. Mi je veselo pozdravljamo a ona će, pobledelim usnama:

– Šta vam je, zar niste čuli?

– Čuli smo – kaže čika Nikolaj – svašta smo čuli... A na šta tačno mislite?

– Rat – rekla je ona.

– A-a-a – nasmejao se čika Nikolaj. – Tahiti napao Haiti?

– Prestani – rekla je tetka Silvija. – Šta je bilo, mila?

– Rat, rat... – ponovila je susedka. – Uključite radio!

Iz radija zagrmeše vojni marševi. Pogledao sam kroz prozor – sve je izgledalo normalno.

– Evo šta ćemo – rekla je tetka Silvija čika Nikolaju i meni – trčite u prodavnicu i kupite što više ulja... Znam ja šta je rat!

Otišli smo u prodavnicu. Kupaca je bilo prilično, ali su namirnice stajale na svojim mestima u uobičajenoj količini. Kupili smo čitavu jednu litru ulja.

– A da uzmemo još? – upitao sam.

– Šta pričaš? Gledaju nas ljudi. Nezgodno je.

Odneli smo tu litru zejtina kući. Ko je mogao misliti da će se rat onoliko odužiti?

Na ulicama se videlo da je počela mobilizacija. Bilo je i mladih žena u uniformama.

Sve se odjednom promenilo. Niko više nije mislio na more.

Došao mi je drug, Jurka Papinjanc.

– Pa, šta čekaš? – rekao je. – Zar nećeš u vojni komesarijat?

– Naravno da hoću – odgovorio sam. – Idemo.

Usput rekoh:

– Bilo bi dobro da nas pošalju u neku tenkovsku diviziju...

– Bilo bi dobro – složio se Jurka.

Negde u dnu duše javila mi se slabašna, malecka sumnja i odmah se ugasila.

U komesarijatu vojnom – oblaci duvanskog dima, lupanje čizama, plač neke žene, gužva kroz koju smo se jedva probili.

– Šta ćete vas dva? – upitao je umorni mali kapetan; prezivao se Kočarov.

– Pa eto, došli smo, hoćemo da se borimo protiv fašista... – rekao je Jurka. – Bilo bi dobro da nas pošaljete u istu jedinicu.

– Dobro, dobićete poziv – rekao je kapetan. – Idite kući.

"Prokleti birokrata!" – hteo sam da kažem, ali umesto toga rekoh učtivo:

– A što da nas zovete kad smo mi već tu? Zavedite nas, dajte nam raspored...

– Ma gubite se! – odjednom se proderao onaj.

I mi iziđosmo.

– Mora biti da nismo ušli kako treba – rekao sam ja. – Ili smo nešto pogrešno rekli...

Ipak je to vojska, a ne pijaca.

Sutradan opet odosmo onamo – i opet nas isteraše. I trećeg dana, i četvrtog... Ali osmog dana, ipak, nisu.

– Uh – rekao je kapetan. – Pa đavo da vas nosi, dosadili ste mi već...

Htedoh mu reći da je i on nama dosadio ali ipak ne rekoh. A već smo se i navikli mi na njega i on na nas, kao da smo svojta.

– Ma kud se tebi žuri? – reče mi kapetan. – Kud ćeš? Pogledaj se samo: pravo pilence!

– Ništa – rekoh ja junački. – Bolje ću se maskirati.

– Ah! – reče on. – Dosadili ste mi. – I tu nam uruči po snop poziva na svetlocrvenom papiru: – Do uveče da ste ih sve razneli. Na zadatak!

– A front? – upitasmio mi.

– Rekao sam: na zadatak! – viknu on crveneći, i mi brzo iziđosmo.

Išli smo kroz ulice Sololake, i kroz Gribojedovu ulicu, i kroz Sudsku, i ulicom Barnova, spustili smo se iza Aleksandrove bašte, i u uličice iza operskog pozorišta.

U jednom dvorištu između nisko obešenih čaršava i košulja na kanapima za sušenje rublja pred nama se našla još mlada žena sa velikim stomakom i dečakom u rukama, a za suknu su joj se držale dve devojčice. U dvorištu je bilo još ljudi, i svi začuťaše kad su nas ugledali.

– Koga tražite? – upitala je žena, kao da nije čula prezime koje smo izgovorili, gledajući ne u nas već u pruženi crveni poziv koji je treperio na vetru.

– Mnacakanov Albert – rekao sam ja, pružajući papir.

– To je moj muž – rekla je ona. – A šta vam treba?

– Predajte mu ovo i potpišite nam se...

– On je u fabrici!... – brzo je rekla ona, pogledavši na susede.

– Slušaj, Ofelija – rekao je jedan stari – uzmi...

Jedan poziv manje.

I tako smo išli po kućama i po dvorištima. Jedan mesec, dva meseca. I svaki dan smo pitali kapetana Kočarova:

– A kad ćemo mi dobiti poziv?

– Dobićete, dobićete – odgovarao je on. – Hajde sad! E, svašta...

Na ulicama se pojavise prvi ranjenici iz bolnica. Izlazili su u šetnju, odeveni u jednake bolničke mantile, obrijanih glava, u zavojima. Tumarali su Rustavelijevim bulevarom, sedeli u parkovima na klupama. Nas dvojica smo im zavideli. Patrole ih zasad nisu dirale.

U gradu je bilo sve više vojske. Ulubljeni kamioni, blatnjavi topovi, poderane, izgužvane bluže na vojnicima, oficiri skoro istog izgleda kao vojnici. Pronesoše se glasine da je front probijen, da smo negde na Krimu ili u toj oblasti morali brzo da se povučemo, da su, čak, mnogi ostali u obruču. A mi smo sve raznosili pozive, đavo da ih nosi! Naša

nevidena hrabrost, mržnja prema neprijatelju, heroizam koji nas je terao na podvige i uopšte sve naše zadivljujuće vrline (moje i Jurkine) – sve se to topilo kao sneg na suncu.

Jednog od tih dana u našoj zgradi se pojavio čika Boris, mlađi brat tetka Silvije. Dugo nije bilo nikakvih vesti od njega, i sad se odjednom pojavio. Služio je kao vozač kamiona. Zatekao sam ga kod kuće dok se umivao nad umivaonikom. Na podu je ležala njegova prljava bluza. U stanu se osetio miris znoja, benzina, nečeg izgorelog, nepodnošljivog i uzbudljivog.

– Šta je bilo – rekoh ja Borisu – zbrisali ste?

On ništa ne odgovori, samo je frktao pljuskajući lice.

– Tamo se sigurno može zakačiti metak, je li? – nastavio sam strogo. – Uplašili ste se, a?

– Ma zaveži – rekao je on. – Budi čovek...

Otišao je u drugu sobu i tamo skinuo sa sebe sve što je još imao vojničko, izvadio iz ormara svoje jedino civilno odelo, obukao se i izišao iz zgrade. Kroz prozor ga videh kako korača Gribojedovom – lagano, dostojanstveno, onako tbiliski... Verovatno je hteo da u ovih nekoliko sati predaha pronade nekog od svojih starih poznanika šofera, nekoga ko je, možda, još u Tbilisiju i ko se, možda, nije ni nadao da ga opet vidi živog.

Nije prešao ni dvadeset metara, a ja sam već sa grozničavom užurbanošću navukao njegovu bluzu, vojničke pantalone, čizme, kapu i, šireći miomiris rovova, izjurio na Gribojedovu hitajući do Jurke Papinjanca. Naravno, nisam mogao ići tek tako, nego sam udario strojev korak i sve strojevima domarširao u Sololake propisno pozdravljajući sva vojna lica i, srećom, ne naišavši ni na jednu patrolu.

– Šta da radimo? – rekao sam Jurki. – Kad će nas već pozvati? Gradovi se predaju, zemlja gori...

– Ništa – rekao je on filozofski. – Sve u svoje vreme.

... Jadni kapetan Kočarov! Jednog dana smo mu zaista dosadili.

– Dobro – rekao je on, jedva se suzdržavajući. – Đavo da vas nosi! Sutra da mi se nacrtate ovde u 9.00.

– A pozivi? – upitasmu mi.

– Birokrate! – proderao se kapetan. – kakvi pozivi, kad vam se ja lično obraćam! – Ali, videći naša razočarana lica, bacio nam je svetlocrvene papire, otišao do prozora i rekao odatle: – Ispunite ih sami, đavo da vas nosi! Ja vam ništa nisam kriv, upamtite to! Sami pišite!

Nije bilo ni komesarijata vojnog, ni kapetana Kočarova, ni zidova, ni Tbilisija...

– Slušaj – rekao sam Jurki. – Ja idem kući, a ti mi donesi poziv... kao da ja ništa ne znam o tome.

Uleteo sam u sobu i seo kod prozora, zviždućući. Duša mi je likovala, kolena su se tresla, na pitanja ukućana odgovarao sam pogrešno. Najzad se začulo zvono na vratima i tetka Silvija je otišla da otvori. Ne sećam se šta su tamo govorili, da li su se svadali ili pevali, vikalo se nešto – ili su Jurku Papinjanca izbacivali napolje, ili su ga trijumfalno nosili na rukama; ne znam. On je najzad otišao, a tetka Silvija je ušla u sobu sa crvenim pozivom u ruci.

– Poziv? – rekao sam ja kao da to nije ništa. – Pa i bilo je vreme. Usedeo sam se.

– Ali to je nemoguće! – uzviknula je tetka Silvija, gledajući me sumnjičavo. – To mora

da je greška. Pa tebi je tek sedamnaest... To je greška. Idem u vojni komesarijat...

– Ne – rekao sam uplašen. – Nije nikakva greška. Zar ne vidite da sad sve pozivaju?

– Ja sam u svoje vreme – rekao je čika Nikolaj – hteo da pobeegnem Indijancima... A znaš li ti kuda ideš, dečače?

– Kakve veze imaju Indijanci? – rekao sam ja i sam se sebi začudio, kako sam to ozbiljno izgovorio.

– To je greška – mahinalno je ponovila tetka Silvija. – Moram da odem...

– Tetka Silvija – rekao sam odlučno – ne treba da idete u vojni komesarijat. Ja sam već odlučio, i vi to dobro znate. Bolje mi sašijte ranac za stvari.

Ona je zaplakala. Svetlocrveni papir se u spirali spustio na pod.

... Srećni trenuci! Mene i Jurku slali su u 10-u PRMD (posebna rezervna minobacačka divizija). Uveče su me tetka Silvija i čika Nikolaj ispratili do tramvajske stanice. Tramvaji su išli retko, tako da sam stigao sve da kažem i sve da čujem. A onda je stigla "desetka" i povezla me na železničku stanicu. Stajao sam na zadnjoj platformi, u sivim pamučnim pantalonama i u sportskoj majici. Na nogama sam imao stare patike. Retki putnici su, gledajući me, verovatno mislili da je dečko pošao na selo da menja stvari za namirnice... Oni su to, verovatno, tako mislili, ali ja se nisam uzbuđivao zbog toga: ja sam dobro znao ko sam, zapravo, ja!

Na železničkoj stanici sretah Jurku Papinjanca. Put nas je vodio u Kahetiju, gde je bila dislocirana naša nepoznata i herojska 10-a PRMD. Vozovi su išli retko i zato je bila prava navala na vagone. Poneko bi se vozio na krovu. Jurka i ja nismo čak ni pokušali da uđemo u vagon – odmah smo se popeli na krov. Bilo je grozno, ali do jutra smo nekako izdržali.

Mislili smo da nas čeka veliki vojni gradić, gde se redovi minobacača smenjuju sa redovima tenkova, topova, oklopnih kola, a ugledali smo rajsko mestašće sa školom na sprat, u kojoj su se nalazili štab i trpezarija i gde su živeli oficiri. I sasvim blizu, pored starog vinograda, bila su postavljena šatorska krila, gde smo imali da živimo mi, vojnici. Komandiri i vodnici su sve bili ljudi iskusni, a u vojnike je trebalo da se pretvorimo mi – učenici devetog i desetog razreda iz Tbilisija. Skupilo nas se stotinak. Odeća nam raznolika – svako je bio u svojoj. Prolazili su dani, a uniforme niko od starešina nije ni spominjao. Jedino, što su nam svima dali, bili su šeširi sa širokim obodima zaštitne boje, namenjeni planinskim vojnim jedinicama.

Prolazili su dani. Obučavali su nas minobacačkoj veštini od ranog jutra do kasne večeri.

– Baterija, mi-rno! – vikao je vodnik Lancov, a onda bi mu se pogled zaustavio na nekom od nas, recimo na meni, i on bi pocrveneo i komandovao: – Okudžava, dva koraka napred korakom marš! (Lancov se nikako nije mogao navići na moje prezime: sve mu se činilo da je završetak "va" ženski.)

I ja bih iskoračio. I on bi mi prišao.

– Kako to izgledate?! – počeo bi strašnim glasom. – Niste se naspavali?... – Ali zatim bi mu se na lice probilo sažaljenje, pa bi dodao tiho i pomireno: – Hajde, sredi se malo...

I ja sam činio sve što je bilo u mojoj moći da izgledam kao vojnici, ali šta sam, zapravo, mogao? Pantalone su mi bile u dronjcima do kolena, od fudbalske majice su ostali rukavi i kragna. Savremeni hipiji uzeli bi me za uzor, ali oni se tada još nisu ni rodili, a mi smo žurili na front. Zato je vodnik Lancov odmahivao rukom i slao me nazad u stroj.

Zatim bi odjeknula komanda: "Korakom marš! Pesma!"

Složno smo tabanali po alazanskoj prašini, i ja bih otpočinjao pesmu:

Jutro sija nežnim sjajem...

Najzad su nam podelili prave karabine i torbice za municiju od nepromočivog platna. Bio je to pravi praznik.

– Eto, vidiš – filozofski je primetio Papinjanc. – Rekao sam ti ja: sve će, postepeno, doći na red...

I zaista, ubrzo smo se upoznali sa pravim granatama, i naše starešine baciše nekoliko u jarugu. Zamirisao je barut. Jednom posle večerja podelili su nam po dve granate i po dva upaljača, i platnene futrole sa dva džepa za granate i dva odeljka za upaljače.

– Znači, tako – rekao je vodnik Lancov. – Granata sama od sebe neće eksplodirati, ali ako stavimo u nju upaljač – evo ovako – zatim izvadimo osigurač – evo ovako – onda može da se baci...

– A je l' može i da se ne baci? – našalio se neko.

– Može i da se ne baci – rekao je vodnik Lancov sa osmehom. – Uradite sve kao što sam objasnio, idite skroz onamo i stavite granatu u džep...

Naravno, niko nije bio raspoložen za takvo nešto.

– Sve jasno? – upitao je vodnik.

– Jasno! – odgovorili smo nervozno.

– Pazite – dodao je on – upaljač je osetljiva stvarčica... A sad stavite granate oko pojasa, po propisu, i – u svoje šatore na spavanje!

– Sa granatama?!

– Aha – rekao je vodnik. – I da ih niste slučajno skidali!

Ležao sam na svojoj strunjači bojeći se da dišem. Granate su mi se uprle o bokove.

– Jurka – upitao sam jedva čujno – a je l' se sećaš, ako upaljač odjednom eksplodira izvan granate, hoće li i ona eksplodirati ili ne?

– Ne sećam se – šapnuo je on.

– Momci – rekao je neko – glavno je da ne legnete na nju. Glavno je da je ne pritisnete u snu, prokletu...

– A je l' može da eksplodira i od pritiska? – upitao sam ja.

– A đavo bi je znao – odgovoriše iz mraka. – Bolje da je ne pritisneš.

Prošlo je još neko vreme, i jednog lepog, kao što se kaže, kahetinskog jutra odvedoše nas u kupatilo, odakle smo izišli uniformisani od glave do pete. Istina, ni to nisu bile sasvim nove uniforme, i možda je ona zakrpa na levom ramenu moje bluze pokrivala mesto gde je jednom udario neprijateljski metak... Ali svejedno, izgledali smo kao pravi vojnici, izdali su nam pravo oružje, i bili smo spremni da odmerimo snage sa fašističkim hordama, i kompozicija nas je odvezla iz rajskog mestašceta... Eto, tako je to bilo.

Nedavno sam ispričao sve to jednom poznaniku. On, čovek u godinama, ozbiljan, saslušao me je i rekao:

– Vidim da niste izmislili... Ali to je bilo tako ozbiljno, teško vreme, a vi pričate sve to tako šaljivo. Bolje da ne govorite tako o tome.

Pokušao sam, ali nisam mogao; ovako se toga sećam, i samo ovako umem.

A posle je bio front, i ranjavanje, i bolnica i sve po redu. Na kraju je bila i pobeda. Ali o frontu ja neću da govorim – o tome je tako mnogo rečeno u knjigama i u filmovima, da počinjem mešati svoje i tuđe, šta se desilo meni, a šta drugima. Što se tiče pobe-
de, iako nisam učinio u ratu ništa herojsko i nisam bio bogzna kakav vojnika, posebno u
poređenju sa drugim istaknutim ratnicima, ipak u meni živi uverenje da bi se bez mog
učešća do pobe-
de stiglo makar malo teže.

April 1975.

*(S ruskog preveo **Andrij Lavrik**)*